

Mælk og mere end honning

Et essay om at dele industrielle liv

Mette Vaarst¹

¹Institut for Husdyr- og Veterinærvidenskab, Aarhus Universitet
mette.vaarst@anivet.au.dk

Vaarst, Mette. 2025. Mælk og mere end honning. Et essay om at dele industrielle liv. *Tidsskrift for Forskning i Sygdom og Samfund*, nr. 43, 77-88. DOI: 10.7146/tfss.v25i43.148946

Indsendt 09/24, accepteret 10/25, udgivet 11/25

Dette essay udforsker de fælles og sammenvævede liv mellem mennesker, kvæg og bier i den industrielle landbrugsproduktion. Mennesker og andre dyr har i tusinder af år delt eksistens som biosociale tilblivelser, levende væsener, der sammen har formet og været formet af de landskaber, som de beboede og levede i. De var synlige, til stede, en del af hinandens daglige livs rytme.

I dag er utallige liv – både dyrs og menneskers – indlejret i en intensiv og presset industri, hvor dyr lever i lukkede bygninger, og dermed er usynlige for andre end de mennesker, der arbejder derinde. Nogle dyr bliver indirekte synlige, når mennesker spiser eller bruger det, som disse dyr bidrager til at producere. Andre dyr lever og dør i en produktion, hvor de forbliver usynlige, og deres tilstedeværelse og bidrag til produktionen hverken omtales, anerkendes eller annonceres. Deler de mennesker, hvis liv også er involverede, denne usynlighed? Og uanset om vi anerkender dyrenes bidrag til vores produktion eller ej, så kan der stilles spørgsmål ved, om vi ser dem som levende, sansende væsener med behov. Dyrene i sig selv synes at være usynlige. Et centralt element i dette essay er spørgsmålet om, hvordan vi opfatter og anerkender os selv og hinanden som biosociale tilblivelser indenfor rammerne af det industrielle produktionslandskab, og hvordan dyr og mennesker i denne industri er forbundne. Vi stiller spørgsmålet om, hvordan vi på samme tid bliver synlige og usynlige, sammen såvel som adskilte, i en æra præget af både forbindelser og fragmentering.

Milk and more than honey: An essay about sharing industrial lives

This essay delves into the shared and intertwined destinies of humans, cattle, and bees, in the industrial machinery of milk and almond production. For millennia, humans and animals have coexisted in industrial agricultural production as living biosocial becomings, shaping and being shaped by the landscapes they inhabit. Together, they formed visible threads in the tapestry of rural life.

Today, countless lives – both human and animal – are entangled in an intensive and pressured industry, where animals spend their entire existence confined within closed buildings, rendered invisible to all but the workers whose daily lives unfold inside. Some animals become indirectly visible through the products they help create – consumed or used by humans. Others live and die in production systems where their contributions remain unacknowledged, unannounced, and unseen. Do the humans whose lives are similarly embedded in this system share this invisibility?

Whether or not we recognise these animals' contributions to our production systems, we may no longer see them as sentient beings with needs and desires. The animals themselves have become invisible.

At the heart of this essay lies a question: How do we perceive and acknowledge ourselves and one another as biosocial becomings within the industrial production landscape, and how are humans and animals connected in this system? We ask how visibility and invisibility co-exist – together and apart – in an era marked by both connection and fragmentation.

Åbning: Mennesker og dyrs parallelle og sammenvævede liv

Vi levede parallelt og i de samme landskaber, mennesker og andre dyr, i tusindvis af år. Først var mennesker rovdyr og jægere, men efterhånden rykkede vores bosteder tættere på hinanden og vi tog dyr ind i vores husholdning og gjorde vores hjem til deres. De første fund af domesticeret kvæg er knogler, som er cirka 4000 år gamle. Dyr kom ind i vores liv som myter, symboler, historier og flettede sig ind i vores liv og vores verden, som vi også flettede os ind i deres liv. Der er for eksempel meget magi og mystik forbundet med køer og bier, som optræder i de tidligste fortællinger fra mange egne af verden. I nordisk mytologi var urkoen Audhumbla begyndelsen til alt liv. Køer er hellige i flere kulturer, og køer og bier er tilsammen en repræsentation af velstand, overflod og sikkerhed i form af mælk og honning. Vi har levet under samme tag med dem, bierne og kvæget, vi har

formet dem, sammenvævet, gennem tusindvis af år, og vi har formet vores eget liv parallelt i en fælles og gensidig domesticering. På mange måder delte mennesker og dyr livsvilkår, indåndede den samme luft, delte sygdomme, parasitter og knaphed med skiftende vejr og årstider. De delte lugte og lyde og kendte måske hinandens arbejdende kroppe, tilpassede sig hinanden og levede med nuancer af gensidighed, afhængighed, respekt, empati, udnyttelse og magtesløshed. På den måde var de forbundne.

Ved begyndelsen af 1800-tallet var nogle af de større landbrug i Danmark i stigende grad begyndt at fokusere på produktion af større mængder ensartede varer til nære markeder og til eksport. For mange af de bønder, som havde mulighed for at følge trop, flyttede fokus sig fra at overleve til at producere, og dyrene blev i stigende grad italesat som 'produktionsdyr'. Efter 2. verdenskrig fik mennesker efterhånden en nærmest fuldstændig kontrol over dyrs udseende, produktion, liv og død. Industrialiseringen af dyr og mennesker i dansk landbrug gik således for alvor ind i nye faser. Et svimlende stort antal individer af forskellige dyrearter blev trukket ind i bygninger og bure, så pasningen af dem kunne gennemføres på mindre og mindre tid. Dyrene og menneskerne, som passede dem, blev derved usynlige og separeret fra store dele af befolkningen, som flyttede ind til byer, i takt med at landbruget gav arbejde til færre og færre mennesker. De mennesker, der blev i landbruget, adskilte på sin vis også deres liv fra dyrenes liv. Hvor de og dyrene tidligere havde organiseret tiden efter biologiske ure, såsom døgnrytmer og årstidsrytmer, kunne de langt hen ad vejen organisere tiden i arbejdstid, fritid og ferietid, på samme måde som tiden er organiseret for mange mennesker i et industri- og handelssamfund.

Samtidig med denne separation opstod der alligevel andre former for forbundethed mellem os, hvilket kan rejse spørgsmål om, hvordan dyr og mennesker lever sammen i det industrielle landbrug, og hvordan de deler livet. 'Deler' refererer her til det engelske udtryk 'share' – og altså ikke 'opdelte' liv.

Biosocialitet er et omdiskuteret felt med mange vinkler på og teoretiske tilgange til, hvordan vi på tværs af arter lever fælles liv, sammenflettede, parallelle og gribende ind i hinanden, i et spændingsfelt mellem biologi, socialitet og miljø, som grundlæggende er uadskillelige og konstant spiller sammen. Begrebet er langt fra stabilt, og min valgte vinkel i dette essay er Ingolds [1], som udfolder begrebet 'biosocial becomings', ligesom Haraway [2] beskriver, hvordan vi som dyr og mennesker bliver 'becomings with each other'. Jeg ser 'biosocial becomings' som et helt centralt begreb, og vil derfor gerne bruge det til at søge en forståelse af menneskers og dyrs fælles og på mange måder usynlige liv i det industrielle landbrug. Det er ikke ligetil at oversætte begrebet 'becomings', men jeg har valgt at

bruge ordet 'tilblivelser'. Vi – levende væsener, hvis liv interagerer på forskellig vis – er alle tilblivelser, som gennem denne gensidighed og det fælles liv er i konstant udvikling. Vi bliver netop til i mødet og gennem livet sammen, som arter og som individer, socialt, biologisk og under de betingelser, der eksisterer i den kontekst, som vi lever i, samtidig med at vi påvirker den. Nogle betingelser deler vi, fordi vi deler kloden og lever på dennes præmisser, for eksempel i klodens respons på menneskers miljødelæggelser. Nogle af betingelserne opstår og bliver tydelige i det fysiske og emotionelle møde mellem levende væsener, som ser og anerkender hinanden. Det er denne biosociale vinkel, som jeg vil lægge på denne fortælling om mennesker og dyr, som færdes i industrielle landskaber og på hver sin måde er usynlige.

Jeg tager udgangspunkt i tre forskellige fantastiske og komplekse biologiske og sociale væsener, nemlig mennesker, bier og kvæg. De er alle omgivet af mange andre liv: planter, dyr, mikroorganismer inde i dem selv og i jord, vand og luft.

Kvæget og bierne og menneskerne, som arbejder med dem, indgår alle i storskala industri, som er fjernt fra og usynligt for mange af de mennesker, som drikker og spiser produkterne, såsom mælk og mandler. Spørgsmålene er, hvordan vi fortæller historierne om de væsener, der med deres kroppe og deres arbejde indgår i denne industri, og hvem vi opfatter som dyr. Hvordan er deres sammenflettede tilblivelser synlige og usynlige inde i den industri?

Et billede af køer og mennesker

Maskineriet startes. Det klikker og brummer, piber. Så den pulserende lyd. Malkeanlægget er slået til. Rytmisk. Dik-dok-dik-dok. Underliggende dyb brummen. Tusmørke. Hundredvis af rygge er presset og rykket sammen. Lidt tumult, et opspring, klove der skrider, lyden af en stråle urin, der rammer betongulvet. Metallåger åbner og lukker, klapper. Dik-dok-dik-dok. Let omorganisering i gruppen hver gang en ny række glider ind i malkestalden, til højre eller venstre for malkegraven, hvor fire mennesker med hastige, vante bevægelser tørrer af, formalker, sætter sæt på, griber ind, kontrollerer, retter på ting. Menneskerne dernede ser ben og yvere passere forbi i en strøm. Lydene, lugtene. Køerne passerer forbi, ser måske dét, de kan se af menneskerne, som haster rundt dernede i malkegraven, med bøjede hoveder og travle behandskede hænder. Lydene. Lugtene. De mødes ikke, faktisk aldrig, sådan rigtigt, køerne og menneskerne. De kender ikke hinanden. De deler hundredevis af timer, der monotont passerer forbi, mens de indånder den samme luft, de deler

produktionens vilkår. Hænder på yvere, yvere i menneskehænder. De er på dette sted sammen. Udenfor disse timer, ja, så skilles deres veje. Køerne bevæger sig rundt mellem låger, som læser deres øremærker, glider op og leder dem ind på forskellige områder. Derinde står de og ligger i sengene, æder, skider, drøvtygger. Inde i deres krop vokser nye liv. Cellerne i yveret producerer på forunderlig vis mælk, som nogen tre, 48 eller 700 km væk, måske på den anden side af kloden, hælder på havregryn, i kaffe eller i et barns glas. Menneskerne kører nogle gange ud af gården. Hjem, måske til deres midlertidige hjem, hvor de bor med andre landbrugsmedarbejdere eller landsmænd. Mange har hjem og familie et andet sted, i et andet land. De sover, når det er muligt. Nogle af dem arbejder i skiftehold, eller det kan hende, at de malker både morgen og aften og har fri om natten og midt på dagen.

Et billede af bier og mennesker

Tusindvis af kilometer rejser de, hængende derinde i lukkede stader, klynger sig til hinanden, nærmest i klaser, stille duvende med lastbilernes bevægelser. Lastbilerne i konvojer, nonstop med mennesker i førerhusene. Musik, kaffe, energidrikke, telefonopkald. De ankommer til en mandelplantage, staderne anbringes rundt omkring i grupper. Flyveåbningerne åbnes. Frisk luft. Ud. Zigzagger udenfor staderne, lokaliserer sig i forhold til sol, retninger, magnetfelt, inden de flyver ud og går i gang. Luften summer. De mødes ikke, faktisk aldrig sådan rigtigt, honningbierne og menneskerne. De kender ikke hinanden. De har rejst sammen, i mange timer, som monotont passerede forbi til lyden af dieselmotoren, på vej tværs gennem et kontinent. De deler produktionens vilkår. Men i plantagerne, ja, så skilles deres veje. Bierne bestøver mandelblomster. På forunderlig vis samler de nektar og pollen og omdanner det til honning. Mennesker og dyr mødes, når honningen høstes. Og mandlerne vokser på træerne, takket være biernes magiske besøg i alle døgnets lyse, tørre timer. Måske bliver det til mandler, som indgår i menneskers mad og bagværk, eller bliver forarbejdet til mandelmælk, som nogen tre, 48 eller 700 km væk, meget sandsynligt også på den anden side af kloden, hælder på havregryn, i kaffe, i et barns glas. Når blomstringen er ovre, så transporteres bierne væk igen, tusindvis af km, til bær og frugtplantager, til andre steder, for eksempel USA's østkyst. Bierne og menneskerne migrerer rundt sammen, sådan deler de liv.

De fragmenterede liv i en industriel landbrugsproduktion

De voksne køer producerer mælk og bliver derved indirekte synlige for enhver, der drikker denne mælk. De giver liv til en kalv for at kunne producere mælk. Kalvene og køerne adskilles ofte kort tid efter kalvens fødsel. Sommetider sker det så tidligt, at de knapt har fundet ud af, at de er forbundne på den intime måde, som pattedyr kan være forbundne på: det ene væsen vokser i det andet og bliver født. Køerne, som skal malkes, skilles dermed fra de kvægfæller, der skal vokse, slagtes og spises, og de deles nogle gange op i grupper og flyttes rundt til nye grupper, alt efter hvor meget mælk de kan producere, eller hvor lang tid der er gået, siden de kælvende sidst. De unge dyr bliver delt op i grupper efter alder, og de dyr, som ikke senere vil komme til at indgå i malkekvægbesætningen, bliver ofte eksporteret til andre besætninger og vokser op som slagtekalve. Forskellige mennesker tager sig af hver deres gruppe, og det er sjældent, at de samme følger dyrene fra fødsel til død. Sådan bliver deres liv splittet op og fraktioneret, og bånd bindes og brydes konstant.

Mandler er for en meget stor del produceret på steder, hvor milliarder af industrialiserede, migrerende dyr og mange migrerende mennesker er involveret i at producere den. Bierne transporteres fra det ene monokulturelle landskab til det andet og lever og arbejder i disse landskaber i de uger, hvor der er brug for bestøvning i det pågældende landskab. Det sker, at staderne brydes op, omorganiseres, og nye dronninger sættes til, hvilket på mange måder bryder med den biologisk komplekse superorganisme, som en bifamilie er. Konsekvenserne af denne form for fragmentering er store. I Californien produceres over to tredjedele af de globalt handlede mandler [4]. Knapt 40% af staderne døde hvert år i perioden 2010-2022 [5]. Hvorfor? Det korte svar er virus overført af en mide i kombination med stress, for eksempel forårsaget af klimaforandringer [6], og brugen af pesticider i de ikke-økologiske, monokulturelle mandelplantager, som svækker biernes immunsystem og orienteringsevne [7].

Mennesker rejser ud, væk fra deres familier, for at forsørge dem derhjemme. Livet sammen, dyr og mennesker og andet liv, bliver til arbejdsopgaver, som tildeles mennesker, der hver især udfører en afgrænset arbejdsopgave. Dyrene møder nye mennesker, hver gang de skifter fra én gruppe til en anden. Menneskerne møder nye dyr og ser ikke cyklus og sammenhæng. Dyr og mennesker mødes, uden at følge hinanden, uden at kende hinandens måder og stemmer.

Hvordan er vi biosociale tilblivelser i en industriel æra?

I et landskab så fyldt med adskilthed og opbrud, hvordan kan kvæg, mennesker, planter og bier ses og se hinanden som levende og levede liv, betragtet inde fra nutidens industrielle systemer? Hvordan kan vi forstå os selv – mennesker og andre dyr – som biosociale tilblivelser? I 1964 udgav Ruth Harrison en meget omdiskuteret bog, 'Animal Machines' [8], som udtrykte en dyb bekymring for den måde, vi efterhånden havde gjort landbrugsdyr til maskiner. I 1964 var det muligvis endnu ikke så tydeligt, at når vores dyr bliver maskiner, der eksisterer for at frembringe eller selv blive til dét, som vi mennesker spiser, så ændrer vores roller som mennesker sig nok også. Selvom vi som mennesker kan holde fri om aftenen og muligvis kan holde ferie, så kunne vi godt stille spørgsmålet om de mennesker, som færdes sammen med de dyr, der producerer, også er blevet maskingjorte. Hvis vi ikke ser, anerkender eller behandler dyrene som dyr, så er vi måske blevet fælles i en industri, hvor vi alle er 'biosociale maskin-tilblivelser'. I vores del af verden er det ganske få mennesker, der på denne måde deler det daglige praktiske liv med dyr i industrien. En stor del af dem er udenlandsk arbejdskraft, og de deltager mere eller mindre aktivt i det omkringliggende samfund og tager eventuelt hjem til deres familier, som bor i dét land, de kommer fra. Sjældent hører man deres stemme i debatterne i Danmark. De kan således også være usynlige eller uerkendte i de danske landskaber og samfundet bredt set. Mennesker og de såkaldte produktionsdyr er forbundne under produktionens vilkår og deler luft, lugt, lyde, risici og fysiske møder [9; 10], og sammen skaber de billeder og perspektiver på, hvem de selv og hinanden er, hvilket alt sammen kunne være en del af dét at være biosociale tilblivelser [11; 12]. Porcher udfoldede perspektiver om 'shared suffering', delt lidelse [13], blandt andet med udgangspunkt i delte livsbetingelser og emotionelle bånd mellem landbrugsarbejdere og dyrene i industriel svineproduktion. Måske kunne det være et relevant perspektiv at udfolde i forhold til det biosociale fælles liv, hvor mennesker og andre dyr til dels lever under de samme betingelser og måske også – som foreslået ovenfor i forhold til de migrerende bier og mennesker: bliver usynlige sammen.

I den industrielle æra lever bierne stadig med årstiderne i deres arbejde med at bestøve blomstrende blomster. De lever løsrevet fra et bestemt landskab, og de lever som migranter og færdes i monokulturelle landskaber uden diversitet og udsving. Mange af køerne lever inde i bygninger og er frigjort fra årstider. Der er ingen knaphed om vinteren, kælvning har ikke nødvendigvis nogen sæson, og hvis køerne bliver malket i malkerobot, er døgnet på en måde udvisket og

stalden er i gang døgnet rundt. Måske vokser en del af køernes foder på et andet kontinent. Mælken bliver måske til mælkepulver og mandlerne til mandeldrik, som drikkes på andre kontinenter. Der er således ingen forbindelse mellem dyrene og det landskab, de lever i, og så de mennesker og steder, hvor produkterne bliver fortæret. Selv om alle jordens væsener er fælles om at spise og drikke, er det lykkedes mange mennesker at adskille vores levede liv fra dér, hvor vores mad bliver til, og maden selv flyttes kloden rundt, løsrevet fra tid og sted. I Danmark er mindre end 1% af befolkningen involveret i landbrug. De færreste danskere kender til pulserende malkemaskiner eller bistader i plantager. Menneskers tid er blevet opdelt i arbejdstid og ferier, som vi prøver at balancere imellem. Vi snakker om 'work-life balance' som om vores liv er adskilt fra vores arbejde, og vores arbejde er flyttet væk fra biologiske rytmer som døgn og årstider. Vores livsbetingelser er med andre ord ikke længere forbundne til årets gang eller naturens luner, men er menneske- og industriskabte. Ikke desto mindre er de fælles for de dyr og de mennesker, som deler det daglige liv. Som sansende, følende væsener har de evnen til at erkende og forbinde sig til hinanden, men mulighederne er meget begrænsede i systemer, som presser på for at være effektive, rationelle og opdelt i opgaver og sektioner.

Menneskerne er industriarbejdere i ordets klassiske forstand, og det er en del af deres identitet som 'menneskelige tilblivelser' [1; 2]. Når vi betragter dyrene og menneskernes sammenflettede liv, kan vi så give det mening også at tale om dyrene som arbejdere? Dyrene er aldrig indgået i en alliance om at være arbejdere for mennesker, som vil bruge, spise eller spilde de produkter, som de kan skabe, eller som de bliver til. De arbejder, og de lægger krop til, som diskuteret af flere forfattere [13; 14; 15], som også inddrager kønsperspektiver på de fælles liv i produktion [16]. I malkekvægbruget har tyrekalve længe været betragtet som 'restprodukter', og køerne har fået økonomisk værdi gennem mælkeproduktionen og deres reproduktive arbejde, som er en forudsætning for, at de kan producere mælk. Produktionsdyrs liv er delt op i funktioner, vægtklasser og faser, og deres biologiske og sociale liv er sat til side, så de kan koncentrere deres stofskifte og liv om arbejdet med at producere, bl.a. dem selv, uden at have egentlige rettigheder, selvom begreber som 'dyrevelfærd' er blevet mere og mere indtrængende og repræsenterer mange forskellige vinkler på, at dyrene ikke må lide unødvendigt. I et land som Danmark er der en omfattende lovgivning om landbrugsdyrs velfærd og en omfattende kontrol af, om lovgivningen overholdes. Hvordan udfolder de biosociale tilblivelser sig i lyset af dyrevelfærdslovgivningen? Der findes lovgivning om honningbier, blandt andet om bekæmpelse af bisygdomme og såkaldte skadegørere hos bier, som truer deres eksistens, men der findes ikke en

egentlig dyrevelfærdslovgivning for bier, og det er omdiskuteret, om insekter kan erkende for eksempel smerte, og om de kan sanse. På engelsk kaldes det 'sentience', og insekter nævnes i flere og flere kilder som potentielle 'sentience candidates' ud fra forskellige kriterier. Filosofen Jonathan Birch diskuterer forskellige levende organismer i forhold til, om de kan siges at være sentient, og han slår fast at alle insekter i deres voksne stadier er potentielle 'sentience' kandidater [17]. Et andet spørgsmål er, om tilstedeværelsen af 'sentience' bør være det udslagsgivende kriterium for, om vi skal tage hensyn til dyret som levende individ, og hvordan vi skal anerkende dets bidrag til produktionen af den mad, som vi spiser og drikker. I sidste ende er det åbne spørgsmål her, om honningbier også betragtes som dyr, eller om de forbliver helt usynlige i produktionen, når det deklareres, at produktet er fremkommet uden involvering af dyr.

Hvad er forskelligt fra tidligere tiders sammenvævede og fraktionerede liv?

Som beskrevet i indledningen var kvæg, bier, mennesker og alle de andre liv omkring dem biosociale tilblivelser i store sammenflettede netværk, og under livsbetingelser, som ofte var hårde for de fleste. Forholdet mellem mennesker og andre dyr var præget af magtkampe, dominans, grusomhed, afstraffelse og i mange tilfælde menneskers mangel på respekt for, viden om og anerkendelse af dyrs behov og sanser. Det var en kamp for overlevelse, for mennesker, for alle. Samtidig har der også eksisteret en erkendelse af en gensidig afhængighed, og der har været stunder, hvor mennesker og dyr har set hinanden og følt forbundetheden, også i landbruget. Stunder som for eksempel når grisens skind er blevet gnedet med halm, så den kan holde varmen, som Jeppe Aakjær skriver i 'Spurven sidder stum bag kvist', og når heste og mennesker har arbejdet sammen i marken i mange timer. Det sammenflettede biosociale netværk var på nogle måder forholdsvis ligetil: mennesker og dyr var fælles i nogle rammer, og de delte tidens rytmer, såsom årstider, døgnrytmer og det biologiske livs cyklusser med tider, hvor der var overskud, og tider med knaphed. Nogle mennesker var landbrugsarbejdere og migrerede måske mellem ansættelser i landbruget hele deres liv, men for manges vedkommende blev landbrugslivet gennemlevet på ét sted, én lokation. Industrialiseringen af dyr og mennesker søger på mange måder at opdele det biologiske liv i fraktionerede enheder, både tid og sted, og synes således at eksistere gennem serier af opbrud og mangel på forbindelser, som bidrager til, at både dyr og mennesker bliver usynliggjorte for de mennesker, som spiser og drikker dét, som deres liv indgår i at producere.

Efterspil: Fra glimt til anerkendelse af hinanden som sociale, biologiske væsener

Jeg har forsket i ko-kalv-systemer, hvor malkekøer og deres kalve får lov at være sammen gennem de første uger eller måneder af kalvens liv. Vi oplever en bølge af interesse for ko-kalv-systemer i mange lande, men de er krævende at realisere, fordi alle strukturer er rettet imod det traditionelle [18]. Gennem adfærdsstudier er forholdet mellem kalve og køer blevet undersøgt, og gennem kvalitative interviews har vi talrige beskrivelser af, hvordan mennesker opfatter det at omgås køer og kalve, som færdes sammen gennem flere måneder [18; 19; 20]. Landmænd beskrev for eksempel, hvordan kalves mødre kunne 'træde i karakter'. Det rørte dem at se omsorgen mellem ko og kalv, og de så dyrene 'med nye øjne' og skulle arbejde med at skabe tillid og gensidig respekt med dyrene på nye måder. Peger dette på nye retninger for de biosociale tilblivelser af levende væsener, hvor vi kan se og anerkende hinanden?

Fællesskaberne mellem mennesker og andre former for liv omkring os er essentielle for vores eksistens og 'becomings with...'. og vores fælles tilblivelses-historie gennem mange tusind år omfatter domesticering af køerne og bierne og os selv i vores liv som agerbrugere med domesticerede husdyr. Vi er også sammenflettede med andet liv, heriblandt andre dyr såsom vilde bestøvere og regnorme, som er centrale for størstedelen af den mad, vi dyrker og spiser, ligesom vi som mennesker spiller en central rolle i deres liv ved hele tiden at ændre deres habitater. Mange mennesker er afkoblet fra det fælles tilblivelsesliv, og spørgsmålene bliver tilbage: Hvad og hvem erkender og anerkender vi som bidragsydere til den mad, vi fortærer, og og hvad er narrativet om, hvorvidt dyrs liv har været involverede eller ej? Hvad skal der til for, at et dyrs indsats og liv anerkendes og erkendes? Det er åbenlyst, at nogle dyr er indirekte synlige gennem det produkt, de frembringer, såsom køer, der producerer mælk. Men som levende, sansende dyr med behov og motivationer synes de usynlige. Andre dyr anerkendes ikke, selvom deres bidrag til en pro-duktion er helt central, såsom migrerende, industrielt holdte honningbiers bestøvning af mandelplantager. Der er således forskellige lag af usynligheder, og spørgsmålet er, om de mennesker, hvis liv har omdrejningspunkt i en industriel madproduktion, også er usynlige i landskaberne, som vi samtidig udpiner og forgifter, og i de produkter, som de bidrager til at frembringe. Hvordan ser vi dyr og mennesker som fundamentale og værdifulde bidragsydere til fremtidens levedygtige klode og vores mad, når de sammen synes at være usynlige tilblivelser i nutidens industrielle madproduktion?

References

1. Ingold, Tim & Palsson, Gisli. 2013. *Biosocial Becomings: Integrating Social and Biological Anthropology*. Cambridge University Press.
2. Haraway, D. 2006. *Encounters with Companion Species: Entangling Dogs, Baboons, Philosophers, and Biologists*. *Configurations*, 14(1-2), 97-114. <https://doi.org/10.1353/con.0.0002>
3. <https://mejeri.dk/nyheder/forbudt-at-kalde-sojadrik-for-sojamaelk/> (accessed August 2024)
4. <https://www.theguardian.com/environment/2020/jan/07/honeybees-deaths-almonds-hives-aoe> (accessed August 2024)
5. <https://www.theguardian.com/environment/2023/jun/23/us-honeybees-second-deadliest-season> (accessed August 2024)
6. Klein, Simon, Amélie Cabirol, Jean-Marc Devaud, Andrew B. Barron, Mathieu Lihoreau, 2016. *Why Bees Are So Vulnerable to Environmental Stressors*, *Trends in Ecology & Evolution*, 32(4), 268-278. <https://doi.org/10.1016/j.tree.2016.12.009>
7. Tre film om bihold: a) Imhoof, M. 2012. *More than honey*. Switzerland. Zero One Film / Allegro Film / Thelma Film AG. 91 minutes. b) Nelson, P. (director) 2020. *The Pollinators*. USA: Stonykill Film. 92 minutes. c) Henein, M. & Langworthy, G. 2008. *Vanishing of the Bees*. USA: Hipfuel / Hive Mentality Films. 87 minutes.
8. Harrison, R. 2013 (1964). *Animal Machines*. CABI Oxfordshire.
9. Kolstrup, C. L., Kallioniemi, M., Lundqvist, P., Kymalainen, H.-R., Stallones, L., & Brumby, S. (2013). International Perspectives on Psychosocial Working Conditions, Mental Health, and Stress of Dairy Farm Operators. *Journal of Agromedicine*, 18(3), 244-255. <https://doi.org/10.1080/1059924x.2013.796903>
10. Sexsmith, K. 2022. The embodied precarity of year-round agricultural work: health and safety risks among Latino/a immigrant dairy farmworkers in New York. *Agriculture and Human Values*, 39(1), 357-370. <https://doi.org/10.1007/s10460-021-10252-8>
11. Grandin, Temple & Johnson, Catherine. 2009. *Animals Make Us Human. Creating the best life for animals*. USA Boston New York: Mariner Book – Houghton Mifflin Harcourt.
12. Ingold, Tim. 2011. *Being alive. Essays on movement, knowledge and description*. Oxon: Routledge.
13. Porcher, Jocelyne. 2011. The Relationship Between Workers and Animals in the Pork Industry: A Shared Suffering. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, 24, 3-17.
14. Porcher, J., Lainé, N., & Mouret, S. 2023. Humans and animals. Sharing the work. *Revue D Anthropologie Des Connaissances*, 17(1), 16, Article 29793. <https://doi.org/10.4000/rac.29793>
15. Besky, S. & Blanchette, A. 2019. The Fragility of Work. In: Besky, S. and Blanchette, A. (eds.) *How Nature Works: Rethinking Labor on a Troubled Planet*. University of New Mexico Press.
16. Gillespie, K. 2014. Feminism and Multispecies Methods. In: Taylor, C. (ed): *The Routledge Companion to Gender and Animals*. Chapter 18, 10 pages.
17. Birch, J. 2024. *The edge of sentience. Risk and Precaution in Humans, Other Animals, and AI*. Oxford University Press.
18. Finlay, David & Wilma. 2022. *A dairy story*. Finlay's Farm Ltd.

19. Vaarst, M., Hellec, F., Verwer, C., Johanssen, J. R. E., & Sorheim, K. 2020. Cow calf contact in dairy herds viewed from the perspectives of calves, cows, humans and the farming system. *Journal of Sustainable and Organic Agricultural Systems*, 70(1), 49-57. <https://doi.org/10.3220/lbf1596195636000>
20. Johanssen, J. R. E., Kvam, G. T., Logstein, B., & Vaarst, M. (2023). Interrelationships between cows, calves, and humans in cow-calf contact systems. *Journal of Dairy Science*, 106(9), 6325-6341. <https://doi.org/10.3168/jds.2022-22999>